

ДИСКУСІЙНИЙ ПРОСТІР

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ ДЕРЖАВИ

(круглий стіл)

Розвиток конкурентного середовища є чи не найважливішою складовою ефективного функціонування ринкової економіки. Особливої актуальності це питання набуває в умовах необхідності подолання впливу фінансово-економічної кризи, що розпочалася в другій половині 2008 р. і суттєво вплинула на всі сфери економічного буття нашої країни. Саме цій проблематиці було присвячено круглий стіл "Конкурентна політика у системі антикризових заходів держави", який відбувся у Київському національному торговельно-економічному університеті 15 травня 2010 р. У заході взяли участь професорсько-викладацький склад кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ, представники Антимонопольного комітету України, вчені-економісти Інституту економіки та прогнозування НАН України та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, аспіранти і студенти КНТЕУ.

Відкриваючи засідання, *завідувач кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ, доктор економічних наук, професор В. Д. Лагутін* зауважив зокрема, що обов'язковою умовою розвитку національного господарства і виходу з кризової ситуації в нашій країні є дієва економічна політика держави, і висловив сподівання, що "ті позитивні політико-економічні імпульси, які сьогодні йдуть від нашого Уряду, поліпшать стан справ в економіці". "Якщо змінюється підприємницьке середовище, – відзначив Василь Дмитрович, – то змінюються галузеві ринки, змінюється їх структура, інституційне середовище ринкової діяльності, отже, змінюється і зміст конкурентної політики, в першу чергу, щодо її реалізації. Це ставить завдання наукового обґрунтування конкурентної політики в умовах кризи. Необхідна розробка нових заходів реалізації конкурентної політики, в тому числі і щодо створення відповідної нормативно-правової бази". Професор Лагутін також окреслив коло проблем, які потребують особливої уваги науковців, зокрема: глибинна суть процесів, які відбуваються в умовах кризи на споживчому ринку; реакція підприємницького середовища на кризові виклики; дослідження антиконкурентних узгоджених дій, особливостей координації економічної поведінки, економічних дій суб'єктів господарювання; проблеми концентрації тощо.

Державний уповноважений Антимонопольного комітету України О. В. Вознюк у своїй доповіді зупинився на проблемах у політиці захисту конкуренції під час кризи, зокрема на необхідності вдосконалення інструментарію, можливостей захисту конкуренції. Він також підкреслив роль і значення антикартельних дій АМКУ, зауваживши при цьому, що боротьба з картелями залишається відкритим питанням. Уповноважений Комітету зупинився також на проблемі природних монополій на прикладі аеропортів і телекомунікаційних мереж, запропонувавши застосовувати таке поняття, як "послуги загального економічного інтересу". "Проблема послуг загального економічного інтересу, – наголосив він, – це складова конкурентної політики держави: у яких сферах має бути конкуренція? А де вона має бути обмежена з метою забезпечення прав та інтересів населення? Йдеться, зокрема, про універсальні послуги телебачення, житлово-комунальні послуги та багато інших".

Т. О. Осташко, головний науковий співробітник відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків Інституту економіки та прогнозування НАН України, доктор економічних наук, зупинився на питаннях розвитку конкуренції на агропродовольчому ринку у контексті можливості використання загальних захисних заходів СОТ для підтримки конкурентних позицій вітчизняних сільськогосподарських виробників. Адже саме національні виробники м'ясної та молочної продукції виявилися найбільш вразливими в умовах СОТ через неоднакові конкурентні умови для вітчизняної та імпоротної продукції. "Розвинені країни сьогодні активно використовують внутрішні та експортні субсидії для підтримки свого національного виробника. 90 % усієї суми експортних субсидій використовують країни ЄС. У цих країнах застосовуються програми просування експорту, які субсидуються з бюджету спільної аграрної політики ЄС та з бюджету країн-членів СОТ. Україна, вступивши до СОТ, взяла на себе жорсткі зобов'язання: ми не маємо права захищати внутрішній ринок на основі використання імпортних квот на продукцію тваринництва, лише тарифні квоти на цукор; не маємо права використовувати мінімальні імпортні ціни; не маємо права використовувати низку заборон, зокрема, так звані "соціальні захисні заходи". Єдиний засіб, який залишається в розпорядженні України – це використання загальних захисних заходів", – підкреслив доповідач.

Професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ, доктор економічних наук В. А. Романенко свій виступ присвятив впливу конкурентної політики на стан розвитку промисловості та її конкурентоспроможності. На думку професора, саме в цьому виді економічної діяльності сконцентрована потужна сила конкуренції як позитивна, так і негативна.

На думку доповідача, з початком ринкових трансформацій в Україні на початку 90-х років ХХ ст. було припущено фатальні помилки з боку держави саме щодо конкурентної політики: "проголошено боротьбу з мо-

нополізмом, але монополізм вбачався лише у сфері виробництва, що принципово неправильно". Як наслідок на українському ринку було створено вкрай несприятливі конкурентні умови саме для внутрішніх виробників. "Ці помилки, коли велась боротьба не з монополізмом на ринку, а із монополізмом у виробництві, завдали значної шкоди економіці. Наслідки ми відчуваємо і сьогодні. У нас не створено нових великих підприємств". На протипагу такій політиці доповідач наводить зарубіжний досвід: "у більшості країн світу в умовах сучасної глобалізації конкурентна політика у галузі промисловості чиниться таким шляхом, що конкуренція як така між національними виробниками не ведеться, існує просто поділ ринку, основна конкуренція має місце на зовнішньому ринку... Наші ж підприємства, яким не дали змоги об'єднатися, вимушені конкурувати з великими іноземними корпораціями". Ще одну суттєву загрозу вітчизняному виробництву Володимир Анатолійович вбачає в недобросовісній конкуренції, зокрема у неконтрольованому поширенні контрабандної та контрафактної продукції: "Наявність добросовісної конкуренції сприятиме підвищенню ефективності виробництва, її ж відсутність веде до елементарного знищення національного виробника", – наголошує він.

Думку щодо важливості концентрації поряд із конкуренцією поділяє і *провідний науковий співробітник відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків Інституту економіки та прогнозування НАН України, кандидат економічних наук О. В. Пустовойт*. Він наводить результати дослідження свого інституту, які беззаперечно підтверджують: підприємства, що діють на конкурентних ринках, значно програють тим, що працюють на концентрованих. Доповідач також зупинився на аналізі причин сучасної кризи, наголосивши, що вона має насамперед внутрішнє коріння, зовнішня ж криза лише прискорює внутрішні кризові події. Зважаючи на це, криза в Україні матиме затяжний характер, а докризовий стан в її економіці не відновиться так швидко, як попит на зовнішніх ринках. Все це, на думку дослідника, потребує відповідних підходів до державного регулювання, яке має бути спрямоване перш за все на розвиток ринку вітчизняних споживчих товарів, розширення виробництва продукції кінцевого споживання, зменшення імпорту водночас із оптимізацією соціальної та кредитної політики.

Окреслюючи загальні завдання конкурентної політики держави в умовах кризи, *кандидат економічних наук А. І. Ігнатюк (докторант кафедри економічної теорії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка)*, наголошує на важливості врахування глобальних тенденцій розвитку світових галузевих ринків, що потребує вивчення в тому числі й економічної активності крупних корпорацій, їхнього впливу на економічну поведінку інших суб'єктів економічних відносин і результативність діяльності як окремих галузевих ринків, так і економіки в цілому. Серед таких тенденцій доповідач відзначив вихід із списку найбільших компаній і зменшення їх рангу у світових рейтингах, що

відображає технологічні зміни, які відбуваються в економіці, а також тенденції глобалізації внаслідок процесів злиття компаній різних країн; зростання розмірів компаній різних галузей із часом, що є свідченням збільшення їх мінімально ефективного розміру. На думку дослідника, це необхідно враховувати при проведенні конкурентної політики держави. Отже, напрямками її вдосконалення в сучасних кризових умовах мають стати: посилення контролю за картельними змовами; стимулювання концентрації для вітчизняних високотехнологічних компаній, а також компаній, що виходять на нові світові ринки; посилення контролю за ринками роздрібною торгівлі (зростання концентрації, великі надбавки до ціни продукції), цементу, молока; контроль за діями іноземних конкурентів, особливо ТНК; сприяння доступу вітчизняних компаній на світові ринки.

Доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ, кандидат економічних наук Ю. М. Уманців зупинився на першопричині кризи, яка пов'язана з ринком фінансових послуг, "легкодоступністю" кредитних коштів і нераціональною поведінкою громадян, обсяг кредитування споживчого попиту яких різко збільшився напередодні кризи, усвідомлення ж фінансових ризиків з їхнього боку було недостатнім, що призвело до великих заборгованостей перед банками і кредитними установами. При цьому відзначається вагомий макроекономічний аспект, коли фактично всі кошти повертались транзитом на Захід, адже відбувалася купівля в кредит насамперед імпортних товарів (автомобілів, побутової техніки тощо). Доповідач вважає за необхідне активізувати пошук принципово нових підходів до формування фінансових засад розвитку економіки. Фінансову систему вже не можна розглядати як набір секторів зі своїми локальними цілями розвитку та автономними принципами регулювання – для зміцнення фінансової системи необхідно керуватися єдиними принципами та підходами. Йдеться про скоординовані зусилля всіх регуляторів та суб'єктів фінансового ринку щодо формування важливих системних механізмів, спроможних нейтралізувати зовнішній вплив глобальних криз і забезпечити внутрішнє підґрунтя стійкого та збалансованого розвитку.

На проблемах розвитку вітчизняної металургії в контексті вимог СОТ і пов'язаних із цим питаннях зупинився *старший науковий співробітник відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків Інституту економіки та прогнозування НАН України, кандидат економічних наук В. В. Венгер*. Він наголосив зокрема, що подальше надання пільг металургії, за оцінками експертів, вже є невиправданим: адже відбувається фактично розвиток однієї галузі за рахунок інших. У короткостроковому періоді необхідно підвищити внутрішній попит на металургійну продукцію, а що стосується довгострокового – слід розробити програми розвитку як у цілому по сектору, так і по кожному окремому підприємству щодо проведення ефективної галузевої політики,

здійснення масштабної реструктуризації бізнесу, випуску продукції з високою доданою вартістю тощо. І в цьому плані вагому роль відіграє захист конкуренції – реалізація ефективної конкурентної політики.

Результатами дослідження проблеми захисту конкуренції на низькоконцентрованих ринках на прикладі ринку продовольчого ритейлу України поділився з присутніми *доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ, кандидат економічних наук А. Г. Герасименко*. Він навів дані, які свідчать про зростання концентрації цього сегменту ринку, і зробив висновок, що вітчизняний ринок продовольчого ритейлу на сьогодні має стійке колективне домінування силами п'яти компаній-лідерів, що передбачає узгоджену поведінку і дає змогу контролювати ринок. Це вимагає відповідного контролю з боку Антимонопольного комітету України, а також свідчить про необхідність подальшого дослідження ринків із низьким рівнем концентрації капіталу.

Підводячи підсумки Круглого столу, учасники відзначили, що, зважаючи на надзвичайну важливість розглянутої теми, проблема антикризової конкурентної політики та особливо її взаємозв'язку із промисловою політикою має й надалі бути предметом докладних наукових досліджень і серйозного аналізу.

*В. Д. Лагутін, д. е. н., професор,
завідувач кафедри економічної теорії
та конкурентної політики КНТЕУ*